

ZPRAVODAJ 2001/3

NOVÁ VÝSTAVA ŽIDOVSKÉHO MUZEA V PRAZE

Židovské muzeum v Praze zahájilo dne 6. září 2001 v Galerii Roberta Guttmanna výstavu s názvem "Navracené obrazy - sbírka JUDr. Emila Freunda". Výstava, která poprvé zpřístupňuje široké veřejnosti umělecká díla soukromých sběratelů, zkonfiskovaná během války nacisty, podává svědectví o životě a kultuře českých a moravských Židů. Smyslem výstavy je představit veřejnosti výběr z děl, která byla v rámci restitučního zákona o zmírňování některých majetkových křivd obětem holocaustu navracena Židovskému muzeu v Praze v říjnu 2000 z depozitářů pražské Národní galerie. Tam byla převedena na základě rozhodnutí komunistické vlády po zestátnění muzea v roce 1950. Jedná se o malby a kresby konfiskované během válečných let 1939-1945 židovským vlastníkům z Prahy,

kteří byli deportováni do ghatt v Lodži a Terezíně. Zabavená umělecká díla reprezentují pouze malý zlomek uměleckého majetku, jenž byl za války uloupen českým a moravským Židům. V období existence válečného Ústředního židovského muzea (1942-1945) byla tato díla zařazena do muzejních sbírek, a tím zachráněna před úplnou ztrátou. Po válce většinou nemohla být restituována, neboť jejich původní majitelé nepřežili nacistickou vyhlazovací mašinerii.

Ve sbírkách Židovského muzea v Praze se díky obětavé práci židovských odborníků podařilo během války shromáždit, a tím fakticky uchovat, řadu unikátních dokladů židovské kultury. Právě v tomto kontextu je velmi důležité dokumentovat též činnost českých a moravských židovských sběratelů, kteří se vedle shromažďování židovských památek zasloužili nemalou měrou o vytvoření cenných kolekcí umění českého i evropského.

I když je studium historie spojené s vlastnictvím uměleckých děl od jejich vzniku po současnost běžnou náplní kurátorů muzejních a galerijních sbírek, je třeba klást zvláštní důraz na zkoumání vlastnických vztahů zejména pokud jde o období 1933-1945. K tomuto závěru došli účastníci první konference o majetku uloupeném obětem holocaustu, která se konala v listopadu 1998 ve Washingtonu. Ve snaze naplnit tento úkol přistoupily přední světové sbírkové instituce k důkladnému průzkumu původu uměleckých děl, která chovají ve svých sbírkách. S vyhledáváním uměleckých děl, která

patřila obětem holocaustu, se začalo už v roce 1996 v Rakousku, později také ve Francii, Holandsku, Švýcarsku, Německu a USA. Výsledky těchto průzkumů jsou dnes zveřejněny ve formě databází přístupných veřejnosti na Internetu.

Tento trend sleduje též Židovské muzeum v Praze. V poslední době podniklo zevrubný průzkum sbírky malby, kreseb a grafiky, v jehož rámci byly vytipovány předměty s ověřitelnými údaji o původních majitelích. Mezi ně patří též obrazy, kresby a grafické listy, které byly Židovskému muzeu v říjnu 2000 navráceny z depozitářů pražské Národní galerie. Až na výjimky obrazy nebyly nikdy vystavovány a o jejich provenienci se nikdo nezajímal. Dnes je seznam těchto vrácených uměleckých děl včetně jejich fotodokumentace zveřejněn na internetových stránkách Židovského muzea v Praze

(<http://www.jewishmuseum.cz/restit.htm>) a Ministerstva kultury České republiky (<http://www.resitution-art.cz>). V případě, že bude na tato a případně i jiná díla ve sbírkách Židovského muzea v Praze vznesen prokazatelný restituční nárok v souladu s příslušným zákonem, je Židovské muzeum připraveno díla navrátit dědicům původních majitelů.

Z obrazů a kreseb, vrácených v roce 2000 z Národní galerie do sbírek Židovského muzea v Praze, představuje soubor uměleckých děl ze sbírky JUDr. Emila Freunda výjimečný případ, kdy se podařilo uchovat pohromadě alespoň část sbírky, jež prošla pražskými skladišti Treuhandstelle. Tato soukromá kolekce vznikala v období mezi dvěma světovými válkami. Z větší části se jednalo o akvizice z prodejních výstav, jaké v Praze organizoval například Spolek výtvarných umělců Mánes a další četné soukromé galerie.

Svým významem ze sbírky vystupuje jako nejnáměnitelnější dílo obraz tvůrce pointilismu Paula Signaca Ráno v Samojské (Ráno v Samojské) z roku 1901, zakoupené na výstavě francouzského umění spolku Mánes v Praze. Dále zde byli zastoupeni oba kdysi významní fauvisté André Derain Portrétem mladé ženy (kol. 1920) a Maurice de Vlaminck čtyřmi rozměrnými kvašemi (kol. 1930), Maurice Utrillo krajinou z Vire-Calvados (1932) a neobyčejně půvabným pohledem na kostel sv. Petra na Montmartru (1930), Paul Signac jedním akvarelem (1927) a Charles Dufresne figurálním kvašem Tři akty v zahradě (1924). Z českých moderních autorů jsou ve sbírce zastoupeni především přední členové Mánesu - Emil Filla dvěma kubistickými zátišími (1931), Václav Špála krajinou (1936) a jedním obrazem Emil Arthur Pittermann-Longen (1926), z mladší generace potom Jan Bauch Sedícím aktem (1926) a Zdenek Rykr Tancem v kavárně (1930).

Z dnešního pohledu je třeba Freundovu sbírku, jejíž torzo je cenným historickým dokladem, chápat jako násilně přerušovaný dialog.

Výstava, kterou připravila kurátorka sbírky obrazů, kreseb a grafiky Židovského muzea v Praze Mgr. Michaela Hájková, trvá do 6. ledna 2002.

NADACE ŽIDOVSKÉHO MUZEA V PRAZE INFORMUJE

Nadace Židovského muzea Praze byla zřízena Židovským muzeem v Praze v roce 1992. Od doby svého vzniku Nadace přispěla na různé projekty, např. na instalaci a údržbu expozice věnované dějinám židovského osídlení v Benešově a okolí, instalované v Památníku Benešov, o.p.s., nebo na restaurování vzácného hebrejského rukopisu pro Muzeum Aleše Hrdličky v Humpolci.

Na květnovém zasedání tohoto roku se správní rada rozhodla zaměřit se výrazněji na podporu židovských obcí, které působí na území České republiky, a jsou členy Federace židovských obcí České republiky. Nadace bude poskytovat finanční příspěvky na projekty zaměřené na některou z těchto tří oblastí:

- a) restaurování a konzervování předmětů, jež jsou součástí sbírkového a knižního fondu Židovského muzea v Praze, a které židovské obce mají v užívání na základě smlouvy uzavřené s Židovským muzeem v Praze, nebo které si hodlají od Židovského muzea zapůjčit;
- b) pořádání a vytváření technických podmínek pro kulturní, výchovné a vzdělávací akce, zejména trvalé expozice a dočasné výstavy, přednášky a semináře, jejichž posláním je seznamovat veřejnost s židovskými dějinami a kulturou na území České republiky, a které jsou pořádány Židovskými obcemi ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze;
- c) publikační činnost, jako je např. vydávání výstavních katalogů, informačních, vzdělávacích a jiných tiskovin přímo souvisejících s jednou ze shora uvedených činností židovských obcí.

Nadace se nachází v budově Židovského muzea v Praze, U staré školy 1, Praha 1.

Kontaktní osoby: Dr. Eva Kosáková, tel.: 21711511, e-mail: [✉ eva.kosakova@jewishmuseum.cz](mailto:eva.kosakova@jewishmuseum.cz) a Jana Kosáková, tel.: 0607 902 978, e-mail: justitz@volny.cz. Bankovní spojení: 1930175389/0800, Česká spořitelna, Rytířská 29, 110 00 Praha 1. Další informace o činnosti Nadace jsou k dispozici na webové stránce Židovského muzea v Praze -

<http://www.jewishmuseum.cz/czech/cznadace.htm> .

OTEVŘENÍ ŽIDOVSKÉHO HŘBITOVA V PRAZE NA ŽIŽKOVĚ

Při příležitosti "Evropského dne židovské kultury" otevřelo Židovské muzeum v Praze od září 2001 pro veřejnost židovský hřbitov ve Fibichově ulici v Praze na Žižkově. Hřbitov bude přístupný každé úterý a čtvrtek od 9.00 do 13.00 hod.

Ve snaze zamezit pokračující devastaci významné pražské židovské památky období osvícenství a emancipace a zpřístupnit ji širší veřejnosti předala pražská židovská obec v roce 1999 židovský hřbitov na Žižkově do správy Židovského muzea. Hřbitov byl založen jako morové pohřebiště pražské židovské obce v roce 1680, od roku 1787 sloužil jako hlavní pražský židovský hřbitov až do roku 1890.

Jak jsme informovali ve Zpravodaji 4/2000, Židovské muzeum zajistilo výstavbu nové hřbitovní zdi a domku pro správce hřbitova. První fáze rekonstrukce hřbitova byla dokončena na jaře 2001: pozemek hřbitova byl značně rozšířen a oplocen 167m dlouhou zdí s cihlovými sloupky a kovanou mříží.

Rekonstrukce hřbitova tím však není ani zdaleka ukončena. V další fázi bude pokračovat vnitřní úprava hřbitova a náprava nevhodných zásahů z osmdesátých let minulého století. Bude také třeba provést restauraci neobyčejně zajímavé klasicistní Zappertovy studny (1792) s nápisovými deskami. Dlouhodobou a nákladnou opravu si vyžádají samotné náhrobky, jejichž restaurace již zčásti probíhá. Především je věnována pozornost náhrobkům významných osobností, které jsou zde pohřbeny - vedle významného učenice a pražského vrchního rabína Ezechiela Landau (1713-1793) a příslušníků jeho rodiny je zde pohřben např. Landaův žák, člen rabínské kolegia Eleazar Fleckeles (1754 - 1826), lékař Jonas Jeiteles (1735-1806), historik David J. Podiebrad (1803-1882), podnikatel a filantrop Joachim Popper (1721-1795) nebo podnikatel Mojžíš Jerusalem (1762-1824). Z uměleckého hlediska lze na hřbitově sledovat vývoj od náhrobků období klasicismu přes reprezentativní náhrobky empírové, romantické náhrobky až po běžné tvary z doby kolem poloviny 19. století.

NOVÁ GENIZA OBJEVENA VE STARÉ SYNAGOZE V NEVEKLOVĚ

V květnu 2001 našli pracovníci Muzea další genizu, tentokrát na půdě synagogy v městečku Neveklově ve Středočeském kraji. Zdejší židovská obec vznikla již v první polovině 17. století. Od té doby počet zdejších židovských obyvatel vzrůstal až do poloviny 19. století, kdy začal klesat v souvislosti s emigrací Židů do větších center. Obec v Neveklově zanikla za druhé světové války.

Geniza byla nalezena v synagoze nedaleko od náměstí. Zděná budova pochází z roku 1730, kdy byla po požáru barokně obnovena starší synagoga. Ve své dnešní podobě je to prostá obdélná stavba se silnými kamennými zdmi, půlkruhově zaklenutými okny a pozdějším plochým stropem.

Zbytky genizy byly nalezeny na půdě, poblíž vchodu z dnes již neexistující ženské galerie. Geniza se dochovala za obvodovými trámy v celé západní a severozápadní části půdy, ojediněle i na jiných místech. Utvářela se patrně od počátku 19. století, kdy budova dostala nový krov a strop. Stáří genizy odpovídá stáří nalezených tištěných knih (18. - počátek 20. století).

Rukopisné památky se až na výjimky (dva fragmenty svitků Tór) nevyskytují. Nejzajímavější část nálezů představují textilní památky - jedna opona, několik pláštíků na Tóru, a především několik vyšívaných i potištěných povijanů. Povijan s vyšívanou Davidovou hvězdou, datovaný k roku 1715, je nejstarším předmětem nalezeným v této lokalitě. Dále geniza obsahuje obvyklé druhy předmětů: tality,

ozdobné pokrývky, několik jednoduchých nástěnných svícňů a mosaznou odrazovku. Nechybějí zde ani zbytky modlitebních řemíneků, nalezeno bylo také několik lahviček od inkoustů a zajímavá kameninová nádoba. Větší část genizy byla po vytrídění uložena do pytlů a bude pohřbena na zdejším hřbitově.

V nejbližší době by měla být opravou střechy zahájena celková rekonstrukce synagogy teprve nedávno navrácené do majetku Pražské židovské obce. Po dokončení celkové obnovy zde bude umístěna expozice věnovaná historii židovských obcí a památek v regionu, zejména osobnosti vrchního rabína dr. Richarda Federa (1875-1970), rodáka z nedalekých Václavic, a dále historii blízkého tábora v Bystřici, kde byli za války internováni muži ze smíšených manželství. Expozice by měla připomenout i válečné osudy regionu, který byl v letech 1942-45 vysídlen jako území určené ke zřízení střešnice SS.

SOCHA PRAŽSKÉHO GOLEMA OD AMERICKÉ SOCHAŘKY PEARL AMSEL INSTALOVÁNA V ŽIDOVSKÉM MUZEU

Golem - hlavní postava pražských židovských pověstí, podle nichž ji stvořil věhlasný rabín Jehuda Loew ben Becalel, zvaný Maharal mi Prag,

stále vzrušuje

a podněcuje lidskou fantasií. Sochařka Pearl Amsel, původem z Československa, vytvořila v letech 1985-87 bronzovou sochu Golema, která je vysoká 244 cm a váží 480 kg.

Její monumentální Golem je ztělesněním starého mýtu i nedávné zkušenosti - má připomínat dávného ochránce Židů, a současně je věnován památce obětí z Osvětimi, kterou Pearl Amsel prošla za války. Ačkoli socha je provedena

prevážně v abstraktních tvarech, vyjadřuje naléhavě tíhu hmoty i neobyčejnou sílu bytosti, která se jí vzpírá a pokouší od ní osvobodit. Lze v ní zřetelně rozpoznat mohutnou kráčeující postavu Golema (není jasné, zda ženského nebo mužského rodu), sklánějící se v pohnutí nad dítětem ve svém náručí.

Na památku své matky sochu pražského Golema věnoval Židovskému muzeu MUDr. Harold Amsel z New Yorku. Socha byla umístěna na vnitřním dvorku komplexu Židovského muzea při průčelí Španělské synagogy.

ZAHÁJENÍ IDENTIFIKACE KNIH CIZÍCH VLASTNÍKŮ

V květnu letošního roku zahájili zaměstnanci knihovny Židovského muzea v Praze výjimečný projekt - identifikaci původních vlastníků knih, které jsou dnes součástí fondu knihovny. Jde o systematickou fyzickou prohlídku všech svazků za účelem zjištění jejich původního vlastníka. Projekt úzce souvisí s poválečnou historií knihovny Židovského muzea (viz informace ve Zpravodaji č. 2/99, 3/99, 4/99) - po osvobození v roce 1945 získala knihovna řadu knih, pocházejících především z válečného Ústředního židovského muzea a knihovny ghetta Terezín, a také knih ukořistěných Říšským bezpečnostním úřadem (RSHA) z různých evropských židovských, zednářských a klášterních knihoven, které byly v roce 1944 svezeny do několika zámků v Protektorátu Čechy a Morava a později částečně převedeny do Židovského muzea.

Protože jsou tyto knihy řazeny mezi primárně získávanou literaturu, je nutno provést komplexní prohlídku všech jednotlivých svazků, jichž má knihovna v současné době více než 100.000. Identifikace probíhá přímo v depozitářích, vyžaduje pečlivost i systematickosti a je časově velmi náročná. Podle současných výsledků předpokládáme, že celý projekt potrvá přibližně 3 roky. Zjištěné údaje o původním vlastníku jsou ukládány do speciálně vytvořené databáze, do níž je zatím pro urychlení celého projektu zaznamenáván pouze identifikační znak knihy (signatura, přírůstkové číslo) a údaj o vlastníku (v případě instituce zvolená zkratka, u jednotlivce jméno, a typ záznamu - razítko, ex-libris, podpis, vpisek, darovací záznam apod.). Do databáze jsou přitom zadávány veškeré čitelné a identifikovatelné záznamy o vlastníku bez ohledu na dobu vzniku vlastnického záznamu nebo způsob nabytí knihy. Databáze tedy zahrnuje i tisky získané darem, antikvárním nákupem či výměnou.

Údaje získané při této systematické prohlídce knihovního fondu se stanou jednak podkladem pro případné restituční žádosti, jednak mohou částečně sloužit i jako historický pramen.

VZDĚLÁVACÍ A KULTURNÍ CENTRUM ŽIDOVSKÉHO MUzea ZAHAJUJE KULTURNÍ SEZÓNU 2001-2002

V říjnu začíná nový cyklus dr. Hany Ulmanové (Filosofická fakulta Univerzity Karlovy) Americká židovská literatura, který navazuje na tradici předchozích literárních cyklů. Jednotlivé přednášky budou věnovány významným autorům, jako například Bernardu Malamudovi, Saulu Bellowovi, Philipu Rothovi, Isaacu Bashevisovi Singerovi, Chaimu Potokovi a dalším. V říjnu se ve Vzdělávacím a kulturním centru rovněž představí dr. Leonard Greenspoon (Department of Jewish Civilization, Creighton University, Nebraska) s přednáškou Joshua in the Hebrew Bible.

Ve spolupráci s Rakouským kulturním institutem v Praze uvede Centrum přednášku historika Dirka Rupnowa k jeho knize *Täter, Gedächtnis, Opfer* (Picus Verlag, 2000). 22. října 2001 se v cyklu autorských večerů uskuteční setkání se spisovatelem Ivanem Krausem. Z řady plánovaných výstav zaujme především výstava obrazů a objektů Jana F. Kováře.

Ke svému závěru se blíží také cyklus *Stín šoa nad Evropou*, v jehož rámci Vzdělávací centrum uvede posledních šest přednášek (*Šoa v Itálii a Albánii, Rumunsku, Maďarsku, Španělsku a Portugalsku, Švýcarsku a Turecku*).

VÝZNAMNÉ NÁVŠTĚVY

Červen 2001 - Pierre Moscovici - francouzský ministr pro evropské záležitosti

Červenec 2001 - portugalský prezident Jorge Sampaio